

Feltárás a Szentendrei úti aquaeductus nyomvonalán

(Budapest, III. ker., Szentendrei út
– Záhony utca kereszteződés)

A Szentendrei úti Auchan áruház építéséhez kapcsolódóan, a Záhony utcai csomópont fejlesztése, átalakítása (új bekanyarodó sáv kialakítása) miatt vált szükségessé a római vízvezeték egy szakaszának újbóli feltárása. (1. kép) Az ásatást 2003. szeptember 29. – október 18. között a Varpex Rt. megbízásából végeztük el a Szentendrei út két útpályáját elválasztó füves sávban, a Záhony utca vonalától északra. A kijelölt 3,5 méter széles felület a vízvezeték 60-70. számú pillérei közti szakaszra esett, (Kaba Melinda számozása szerint, KABA 1976, 61. ábra) a római kori városfal vonalán kívül.

A feltárás célja egyrészt a korábbi ásatások hitelesítése, újbóli dokumentálása volt az új sáv alapozása által érintett mélységig, másrészt két, a vízvezeték maradványaihoz tartozó, és a sávval lefedendő területen elhelyezkedő kötömb szakszerű kiemelését és új helyen történő műemléki bemutatását kellett előkészíteni.

Az ásatás folyamán megfigyelhető és elkülöníthető volt a korábbi bolygatások, ásatások több fázisa, érintetlen terület azonban alig mutatkozott. A pillérek kőanyagának kitermelését célzó újkori beásásokat Foerk Ernő 1923-ban publikált kutatásai, (FOERK 1923) majd pedig Kaba Melinda 1975-ös ásatásai követték. (KABA 1976) A felületben kibontható

Excavation along the aqueduct on Szentendrei Road

(Budapest III, intersection of Szentendrei Road – Záhony Street)

A new stretch of the Roman aqueduct had to be unearthed because of the development and modifications to the road junction at Záhony Street (the construction of a new turn-off lane) linked with the construction of the Auchan supermarket on Szentendrei Road (Fig. 1). The excavation was commissioned by the Varpex Rt. in the grassy divide between the two carriageways of Szentendrei Road, just north of Záhony Street, between September 29 and October 18, 2003. The 3.5 m wide zone to be excavated included the area between pillars nos. 60 and 70 (based on Melinda Kaba's numbering system, KABA 1976, fig. 61) outside the Roman period town wall.

The aim of the excavations was partly authentication of previous excavations and their re-documentation down to the depth needed for the foundation of the new lane, the appropriate lifting of a stone block from the aqueduct lying in the path of the new lane and its preparation for exhibition in another location.

The individual phases of former disturbances and excavations could be observed and differentiated during the excavation, and we could hardly find surfaces which had not been previously impacted by former excavation work. The modern pits dug with the intention of quarrying stone material from the aqueduct pillars were

1. kép: Az ásatási terület észak felől
(60–62. számú pillérek)
Fig. 1: The excavation area from the north
(pillars nos. 60–62)

első, többé-kevésbé érintetlennek mondható rétegnek a vezeték megépítése utáni legkorábbi lapkóves járószint bizonyult, mely közvetlenül a zokli felett csatlakozott a pillérekhez. Korábbi bolygatásoktól mentes, római rétegeket tartalmazó metszetek dokumentálására már csak a terület keleti szélén volt lehetőség. Az 1975-ös ásatásnak az erre a szakaszra eső valamennyi árkát újra kibontottuk és dokumentáltuk.

A többnyire másodlagos környezetből előkerült leletanyag nagyrészt a polgárváros dél felé elterített, szétplanírozott hulladékából állt, a várostól távolodva esökkenő mennyiségben jelentkezett. Említést érdemel továbbá néhány, a közeli Schütz vendéglőről elnevezett római fazekasműhely hulladékaként azonosítható darab: egy méces negatív (2. kép) és egy terrakotta szobornegatív töredéke. (3. kép)

2. kép: Méces negatív alján ETERI jelzéssel
Fig. 2: Mould for an oil lamp with ETERI inscription

followed by Ernő Foerk's investigations published in 1923 (FOERK 1923) and Melinda Kaba's excavation in 1975 (KABA 1976). The first, more-or-less, intact layer which could be cleaned, was the earliest Roman floor level consisting of stone slabs which had followed the construction of the aqueduct itself. It joined the pillars right above the foundation. We could document cross-sections of Roman layers free from earlier disturbances only in the eastern part of the excavation territory. All the trenches from the excavations in 1975 were unearthed and documented in this area.

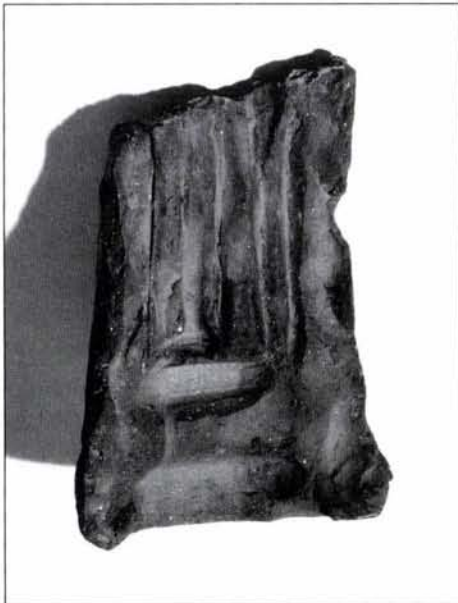
The finds, mostly recovered in secondary positions, came from the spreading and levelling of Roman refuse south of the Civil Town, which seemed to get scarcer farther from the town. A few items that can be identified as the refuse of the Roman pottery named after the nearby Schütz restaurant are worth mentioning: the fragments of the moulds of a lamp (Fig. 2) and a terracotta figurine (Fig. 3). The 20 cm high torso of a small limestone statuette is also noteworthy. The naked male figure, which can be identified as Atlas vased on the joints of the broken

Szintén figyelemre méltó egy kisméretű figurális mészkő faragvány 20 centiméter magas torzója. A meztelen férfialak a le-tört karok ízesüléséből kikövetkeztethető tartása, a hátsó rész kidolgozatlansága és törési felületei alapján Atlas figuraként értelmezhető, talán valamilyen kőbútorhoz tartozott egykor. (4. kép)

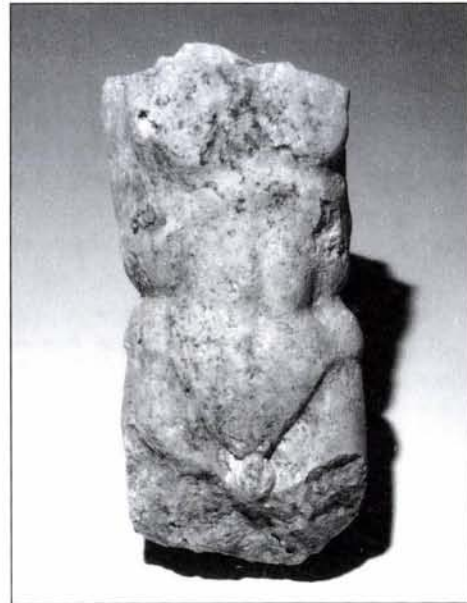
A vezeték nyomvonalára mentén napjainkig a felszínen fennmaradt mészkőtömbök keletkezésével, szerkezetével kapcsolatban az újabb vizsgálatok megerősítették a korábban már Foerk Ernő (FOERK 1923, 36) és Kaba Melinda (KABA 1976, 226–227) által is leírt folyamatot: azok nagyjából a vezetékéből (még az ókorban) kifolyt víz által lerakott, szivacsos szerkezetben kikristályosodott mészkőből, kisebb részt a vezeték szerkezetének eredeti részleteiből állnak. (5. kép) A 2003-ban kiemelésre került, eredetileg a 67. pillértől keletre és a 67-68. pillérek közöttül nyugatra elhelyez-

arms, the apparent posture and the rough finish and breakage on the surfaces of the backside, may once have been part of a piece of stone furniture (Fig. 4).

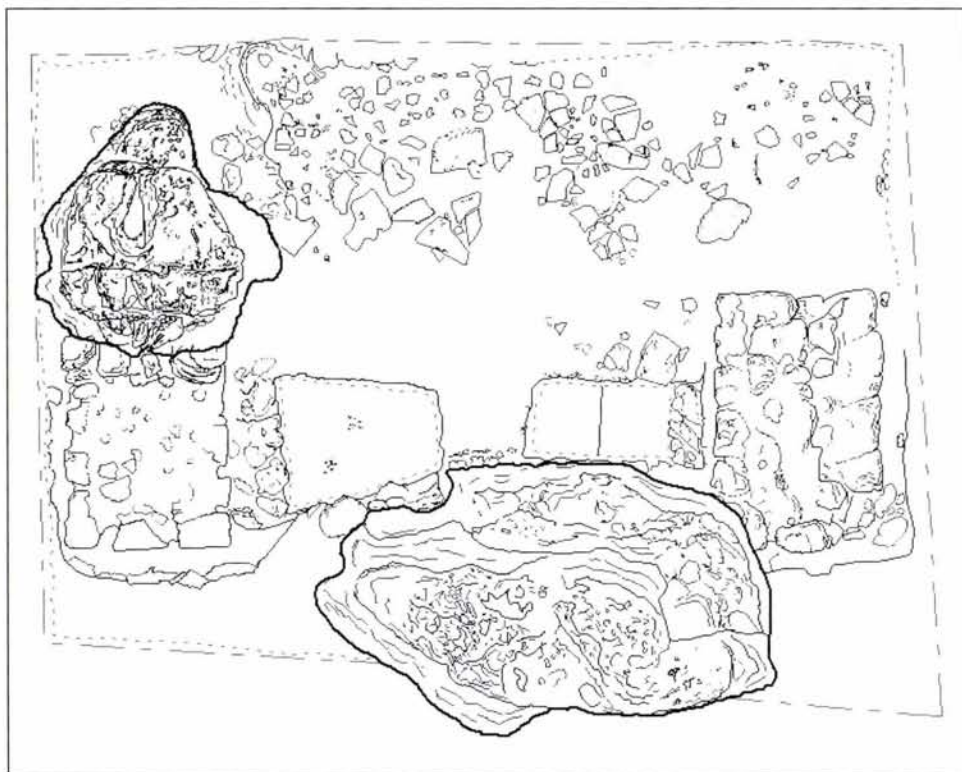
Regarding the date and the structure of the limestone blocks still preserved on the surface along the aqueduct, recent analyses corroborated the process described earlier by Ernő Foerk (FOERK 1923, 36) and Melinda Kaba (KABA 1976, 226–227). These are limestone blocks with deposits on them from the water that leaked on them from the aqueduct (in Antiquity) and crystallised on them in a spongy structure, and, to a smaller degree, original elements from the structure of the aqueduct itself (Fig. 5). It could be observed in the case of the blocks removed in 2003, which originally lay east of pillar 67 and west of the space between pillars 67 and 68 that the aqueduct was already in need of repair before the blocks developed. The

3. kép: Terrakotta szobor negatív
Fig. 3: Mould for a terracotta statuette

4. kép: Figurális mészkő faragvány
Fig. 4: Figurative limestone carving

5. kép: A 67. és 68. pillér a két mésztufa tömbbel
 Fig. 5: Pillars 67 and 68 with the block of lime-tufa

kedő tömbök esetében megfigyelhető volt, hogy a vezeték már a tömbök kialakulása előtt javításra szorult, a pillérek közti ívet a vezeték vonalára merőleges irányban rakott falazattal támasztották alá, illetve váltották ki. Az aquaeductus köveinek újkori kibányászása során az építésre alkalmatlan puha, szivacsos szerkezetű tömböket, és a bennük megtapadt építőköveket meghagyták. Így maradt fenn a 67. pillér nyugati szélének 1-2 kőszora az ívek indításával, a 67-68. pillérek közti ív néhány köve illetve azok lenyomata és az utólagos falazás kövei, lenyomata. Az időjárási és légköri viszonyok hatása szintén jól nyomon követhető a puha kőzet erodálódott, elszíneződött felszínén.

arch between the pillars was supported or replaced by a wall raised perpendicular to the line of the aqueduct. The soft, spongy blocks, which were not suitable for building purposes, and the dressed stone blocks stuck in them were left alone in the Modern period when stone was quarried from the aqueduct. This is how 1-2 stone rows of the western edge of pillar no. 67 survived with the start of the arches, just like a few blocks from the arch between pillars 67 and 68 as well as their impressions together with the stone blocks and the later wall and their imprints. The effects of climatic and atmospheric conditions can also be observed on the eroded, discoloured surfaces of the soft rock.

A tömbök kiemelése a pillércsonkok károsítása nélkül történt meg Harsányi István és H. Vladár Ágnes tervei alapján, az új elhelyezést, műemléki bemutatást H. Vladár Ágnes tervei alapján a Varpex Rt. kivitelezte.

Az ásatás dokumentálása a hagyományos módszereken túl fotogrammetriai felméréssel (Vajda József és Györfy Ilona), geológiai vizsgálattal (Horváth Zoltán), és számítógépes művészi grafikával (Kardos Árpád) egészült ki.

Havas Zoltán

The blocks were lifted according to István Harsányi and Ágnes H. Vladár's plans, without damaging the foundations of the pillars. The new installation and presentation of the blocks was executed by the Varpex Rt following Ágnes H. Vladár's plans.

Traditional methods of documentation were complemented with a photogrammetric survey (József Vajda and Ilona Györfy), geological analyses (Zoltán Horváth) and computerised artistic graphics (Árpád Kardos).

Zoltán Havas

Irodalom/References:

FOERK 1923 – Foerk E.: Az óbudai aquaeductus. *BudRég* 10 (1923) 19–45.

KABA 1976 – Kaba M.: Az aquincumi aquaeductus pilléreinek 1975. évi kutatása (előzetes jelentés) [The 1975 Excavations of the Piers of the Aqueduct of Aquincum (Preliminary Report)] *BudRég* 24 (1976) 225–230.